

ANADOLU AJANSININ TÜRK BASIN TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Aslı YAPAR GÖNENÇ*

La place de l'Agence Anatolienne dans l'histoire de la presse turque

Dans ce texte on parle de l'Agence Anatolienne qui est est une des plus ancienne agence de la Turquie. Cette agence est la première institution fondée par Atatürk. C'est pour cette raison qu'elle a une place très importante dans l'histoire de la presse turque.

Mots clés: Agence Anatolienne, histoire de la presse.

.....

Küreselleşen dünyamızda haber olgusu giderek önem kazanırken habere ulaşım da önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya kuruluşlarının dünyanın dört bir yanında muhabirleri bulunmadığından habere ulaşmak dendiğinde akla ilk gelen kuruluşlar haber ajansları olmaktadır.

*Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Günümüzde haber ajansları önemli sorumluluk ve işlev üstlenmişlerdir. Özellikle uluslararası haber ajansları dünyanın dört bir yanında gerçekleşen olayları anında abonelerine ulaştırmaktadır.

Bu bağlamda güvenilir ve hızlı haber akışı sağlamakla yükümlü olan haber ajansları bir bakıma medya kuruluşlarının can damarını oluşturmaktadır.

Ülkemizin en eski ve en önemli haber ajansı ise Anadolu Ajansı'dır. Atatürk'ün bizzat kurduğu ulusal kuruluşların ilki olma özelliğini de taşıyan Anadolu Ajansı günümüzde ulusal bir ajans olmasına karşın Türkiye ve dünya çapında önemli bir haber ağına sahiptir.

Anadolu Ajansı'nın Tarihçesi

Anadolu Ajansı 6 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Atatürk'ün şu emri ile kurulmuştur: "Kalbi İslam olan Osmanlı Saltanatı Merkezinin düşman işgaline geçmesi ve bütün vatan ve milletimizin en büyük tehlikeye uğramasının sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği Ulusal ve kutsal savaş sırasında halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması önemle gözönünde tutulmuş ve burada en yetkili kişilerden kurulu bir özel heyetin yönetiminde ve (Anadolu Ajansı) adı altında bir kurum kurulmuştur. Anadolu Ajansının en hızlı araçlarla vereceği havadis ve bilgi Heyeti Temsiliye'mizden de geçeceği için Ajans tebliğleri Müdafaa-i örgütümüzce de bucak ve köylere kadar dağılacak ve

duyurulacaktır. Bu bakımdan acele tertibat alınması ve sonucun bildirilmesi önemle rica olunur.” (İnuğur, 1992:29)

Atatürk'ün bu telgrafı Anadolu Ajansı'nın yayınlayıp yurt çapında duyurduğu ilk haber niteliğini de taşımaktadır.

Gerçekte ajansa Anadolu adını veren kişi Halide Edip Adıvar olmuştur. “Halide Edip ve gazeteci Yunus Nadi, Ankara'ya gelirken, Büyük Önder'in istediği bir haber ajansının nasıl oluşturulması gerektiğini, 31 Mart 1920'de Geyve'nin Akhisar Kasabası istasyonunda konuştular. Yunus Nadi, kurulacak ajansa "ANADOLU" adının verilmesi fikrinin ilk kez bu istasyonda Halide hanım tarafından önerildiğini söylemiştir. Böylece Halide Edip Adıvar, ANADOLU AJANSI'nın İSİM ANNESİ olmuştur.” (www.aa.com.tr/profil.php)

Anadolu Ajansı'nın kurucuları arasında şu isimler yer almaktadır: “1- Ağaoğlu Ahmet (Ağaoğlu), Kars Mebusu 2- Mahmut (Soydan), Siirt Mebusu 3- Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Mardin Mebusu 4- Ruşen Eşref (Ünaydın), Karahisar Mebusu 5- Falih Rıfkı (Atay), Bolu Mebusu 6- Tevfik Kamil (Koperler), Ankara T.C uyruklu 7- Hikmet (Bayur), Ankara T.C uyruklu 8- Alaattin, Anadolu Ajansı Müdürü Umumiyesi 9- Ethem Hidayet, Anadolu Ajansı İstanbul Mümessili 10- Enver Nurettin, Anadolu Ajansı Edirne Mümessili 11- Kemalettin Kami (Kamu), Anadolu Ajansı Başmuharriri,” (Girgin, 2001:108)

Böylece Ajans Osmanlı Bankası'ndan sağlanan bir daktilo ve sapiograf ile haber akışını başlatmıştır. Ertuğurul Şevket'in 1939 yılında

Yedigün Dergisinde yayımlanmış olduğu röportajında o dönemde ajansın çalışma koşulları şu sözlerle yer almıştır: “Ajansımız, felâketli günlerin memleket içinde uyandırdığı bozgunculuk havasını dağıtmak için kendisine tevdi edilen işleri başarmak gayesile işe sarıldığı zaman her türlü vesaitten mahrumdu. Ufacık bir binaya sığınılmıştı, Müdafaa-i Hukuk heyeti temsiliyesinin teşkilât ve vesaitinden istifade ediyorduk. Bir şapiografımız vardı.” (<http://www.medyakronik.com/arsiv/basintarih>)

Kurulduğu dönemde oldukça güç koşullarda çalışmalarını sürdüren Anadolu Ajansı ülke çapında, ulusal mücadele ve TBMM tarafından alınan kararların yaygınlaşmasında oldukça önemli bir görev üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Ajans, Atatürk Devrimlerinin yaygınlaşmasında etkin olmuştur.

“Atatürk, vatanın düşman işgalinden kurtarılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Anadolu Ajansı'ndan övgüyle söz ederek, yeni hedefi şöyle çizmiştir: **Anadolu Ajansı Türkiye'nin sesini bütün dünyaya duyuracaktır.**” (Girgin, 2002:147)

Cumhuriyetin kurulması ve teknolojik gelişmelerin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte Anadolu Ajansı'nın teknik donanımı da iyileşmeye başlamıştır.

“Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya dek teknik araç gereç daktilo, teksir makinesi ve kısmen telgraf kanalları kullanılmıştır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde telgraf daha yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Reuter-Havas Ajansı'nın telsiz dinleme ve teleks cihazlarının

Anadolu Ajansı'na devredilmesiyle, Ajans ilk çağdaş teknolojik araç gerece sahip olmuştur.” (Gönenç, 2001: 195)

Zaman içinde iletişim teknolojilerinin daha da gelişmesiyle birlikte Anadolu Ajansı da bilgisayar, internet ve uydu aracılığıyla haber ve görüntü iletme olanaklarına kavuşmuştur.

Günümüzde ajansın yurt içinde ve yurt dışında çeşitli büroları ve muhabirleri bulunmaktadır.

Anadolu Ajansının Yasal Konumu

Başlangıcında, Anadolu Ajansı, 7 Haziran 1920'de çıkarılan bir yasa ile kurulan Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Bu Umum Müdürlük önceleri başbakanlığa bağlanmış daha sonra Dış İşleri bakanlığına bağlı olarak görevini sürdürmüştür. 1931 yılında lağvedilmiş, 1933 yılında İç İşleri bakanlığına bağlı olarak yeniden kurulmuştur.

Ancak Anadolu Ajansı 1 Mart 1925 tarihinde Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nden ayrılmış ve devletin %49 hissedar olduğu bir Anonim Şirket statüsüne kavuşturulmuştur. “Anadolu Ajansı'nda devlet payını %50'nin altında tutmaktadır. Böylece 2000 hisseden 955'i Hazineye diğer hisseler kişilerde kalmıştır.(...) Bu bağlamda Anadolu Ajansı, bir devlet kurumu ya da KİT değildir. Ajansın tarafsızlığına gölge düşmemesi ve haberlerinin güvenilir olmasını

sağlamak bakımından daha kuruluş aşamasında bu konuya özen gösterilmiştir.” (Gönenç, 2001:59)

Yani ajansın devlet denetiminde olmadan bağımsız haber yapması öngörülmüştür. Bununla birlikte Anadolu Ajansı'nın devletin bir resmi kuruluşu gibi algılandığı da açıkça bilinen bir gerçektir. Bunun da en önemli nedeni devlet bütçesinden para yardımı alıyor olmasıdır. Ayrıca Ajansın mallarının devlet malı sayılması da bu yanlış algılamada etkin bir işlev üstlenmiştir.

“1 Mart 1925 tarihli Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi'nin bazı maddelerinde 1927, 1950, 1952, 1973, 1975, 1980 ve 1985 ve 1986 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. Anadolu Ajansı'nın bugünkü statüsünü düzenleyen Ana Sözleşme 11 Eylül 1986 tarih ve 1564 sayılı Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanmıştır. 19 Ağustos 1960 tarih ve 10582 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 57 Sayılı Anadolu Ajansı Malları ve Personeli Hakkında Kanun ile Anadolu Ajansı malları devlet malı sayılmış ve bu mallar aleyhine suç işleyenler hakkında genel hükümler çerçevesinde kovuşturma yapılacağı öngörülmüştür. Kanunun 2'nci maddesinde de Anadolu Ajansı personelinin Türk Ceza Kanunu'nu tatbikatında memur sayılacağı hükmü yer almıştır.” (Bengi, 1996: 1119)

2 Temmuz 1953 tarihli ve 265 sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanununun 33. Maddesinde yer alan Anadolu Ajansı ile ilgili hükümlere göre ise “her yıl basından sorumlu Bakanlıkla Anadolu Ajansı arasında bir sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşmede Anadolu Ajansı

ödeneğini, Yönetenlerin atanma ve denetim konularını, belirleyen maddeler vardır.” (İnuğur, 1992: 455)

8 Haziran 1984 tarihli ve 231 sayılı Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü teşkilatını düzenleyen yasayla Anadolu Ajansı ile 5 yılı aşmamak koşulu ile sözleşme yapma yetkisi Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Ajansın bugünkü statüsünü düzenleyen Ana Sözleşmesinin amaç ve konuyu belirleyen 4. Maddesi şöyledir:

“a) Yurt içindeki ve dışındaki olaylarla ilgili olarak, doğru, çabuk, tarafsız ve çağdaş haber ve fotoğraf istihbaratı yapmak, topladığı istihbaratı, gazete, dergi, radyo, TV gibi basın ve yayın organlarıyla öteki abonelere ulaştırmak.

b) Derlediği haberleri gerekli gördüğünde, kamuoyuna doğrudan iletmek için girişimlerde bulunmak.

c) Anlaşmaya dayalı olarak, özel ya da tüzel kişilere; kamu kurum ve kuruluşlarına siyasi, sınai, ticari ve mali konularda, ücret karşılığında özel bültenler hazırlamak.

d) Her türlü ticari kuruluşlarla, ticari faaliyette bulunan kamu kuruluşlarına veya özel kişilere, ücreti karşılığında ekonomik bültenler hazırlamak.

e) Şirket bu ve benzeri amaçlarını gerçekleştirmek için, gerekli olan her türlü çalışmayı yapabileceği gibi, her türlü araç ve gereci, taşınır ya da taşınmaz malları edinebilir, edindiği bu taşınır ve taşınmaz malları

satabileceği gibi, üzerlerinde aynı ya da kişisel irtifak hakları kurabilir; ipotek verip ipotek alabilir veya ipoteği fek edebilir.

f) Şirket aynı zamanda ilgili bakanlığın izni alınarak, amacı doğrultusunda çalışmalar yapabilmek için, yurtiçi ya da yurtdışında ihalelere girebileceği gibi, konusuyla ilgili olarak gerçek ya da tüzel kişilerle ortaklık kurmak dahil, her türlü sözleşme ilişkisine girebilir; alım ya da satım yapabilir.

g) Şirket, yukarıda gösterilen işlerden başka, gelişmesine faydalı ve gerekli işleri de, yönetim kurulunun önerisi üzerine, genel kuruldan karar alınması şartıyla yapabilir. Şirket ana sözleşmesinin değişikliği niteliğindeki bu tür kararların uygulanabilmesi için gerekli kanuni ve idari işlemler önceden yerine getirilir.” (Girgin, 2002: 153-154)

Anadolu Ajansının Örgütlenmesi

Anadolu Ajansının çalışanlarının sayısı günümüzde beş yüzü dolaylarındadır. Bu çalışanların büyük bir bölümünü gazeteciler oluşturmaktadır.

Ajansın Türkiye'nin ve dünyanın dört bir yanında büroları ve temsilcilikleri bulunmaktadır. Günde ortalama 600 dolayında haber abonelere ulaştırılmaktadır. Merkezi Ankara'da bulunan Anadolu Ajansı'nın, Genel Müdürlük birimleri dışında; yurt içinde 22 Bölge ve Büro Müdürlüğü ile hizmet vermektedir.

İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Antalya, Konya, Trabzon, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Samsun, Gaziantep, Kayseri, Zonguldak, Kocaeli, Edirne, Sivas, Şanlıurfa, Van, Çanakkale, Aydın, Bitlis illerinin yanı sıra ajansın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Ankara Esenboğa Havaalanı'nda ve Adliye Sarayı'nda; İstanbul'da ise Atatürk Hava Limanı ve Kadıköy'de büroları bulunmaktadır.

Anadolu Ajansı'nın yurtdışı temsilcilikleri ise şunlardır: Almatı, Aşkabat, Amsterdam, Atina, Bağdat, Bakü, Belgrad, Berlin, Brüksel, Chicago, Lefkoşa, Londra, Moskova, New York, Roma, Sofya, Strasbourg, Tahran, Taşkent, Üsküp, Washington.

Ayrıca ajans birçok ulusal ve uluslararası haber ajansı ile iletişim içindedir. Abone olduğu ve kendisine abone olan bir çok yayın kuruluşu bulunmaktadır.

“Anadolu Ajansı'nın Associated Press(AP), Reuters, Agence France Presse (AFP), Deutche Press Agentur (DPA) ile karşılıklı abonelik çerçevesinde; aralarında Japonya'nın XINHUA (bu ajansın haberlerini Anadolu Ajansı dağıtmaktadır), Malezya'nın BERNAMA, İspanya'nın EFE, Yunanistan'ın ANA, Bulgaristan'ın BTA, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin TAK ajanslarının da bulunduğu 70'i aşkın ulusal haber ajansı ile karşılıklı haber değişimi temeline daylı işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Söz konusu anlaşmalar gereği, belirli dönemlerde eğitim amaçlı muhabir değişimi yapılmaktadır.” (Gönenç, 2001: 64)

Bununla birlikte 83 yıldır kesintisiz haber akışını sürdüren Anadolu Ajansı uluslararası bir ajans konumunda değildir. Bunda yeni dünya düzenin ve bu dünya düzenin yol açtığı dengesiz haber akışının etkin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yine de Anadolu Ajansı ülke içinde ve dışındaki haberleri tüm abonelerine anında ve eksiksiz dağıtarak, Türkiye'nin en güvenilir basın kuruluşlarından biri olmayı sürdürmektedir.

Kaynakça

-BENGİ Hilmi (1996), "3 Asırlık Çınar: Anadolu Ajansı", Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, Kasım-Aralık, Ankara.

-GİRGİN Atilla (2002), Uluslararası İletişim, Der Yayınları, İstanbul.

----- (2001), Yerel Gazetecilik, İnkılâp Yayınları, İstanbul.

-GÖNENÇ Özgür (2001), Agence France Presse ve Anadolu Ajansı'nın Karşılaştırılması, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

----- (2001), "Anadolu Ajansı'nın Teknik Donanımı", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 11, İstanbul.

-İNÜĞUR Nuri (1992), Türk Basın Tarihi, Der Yayınları, İstanbul.

www.aa.com.tr/profil.php

http://www.medyakronik.com/arsiv/basintarih_160701.htm